

De burcht Špilberk in Brno werd gesticht in de tweede helft van de 13e eeuw en heeft in de loop der tijd vele veranderingen ondergaan. Deze van oorsprong gotische burcht van de Tsjechische koningen en zetel van de Moravische markgraven nam vanaf halverwege de 17e eeuw langzamerhand de vorm van een barokke vesting aan. Daarmee vormde de versterkte stad Brno halverwege de 18e eeuw samen met de burcht het belangrijkste vestingstelsel van Moravië. De completering van de Špilberk-citadel, waar vooral de vooraanstaande vestingbouwer Ing. Pierre Philippe Bechade de Rochepine zijn stempel op drukte, omvatte ook de kazematten die in 1742 werden voltooid.

- In de militaire terminologie zijn kazematten ruimtes die beveiligd zijn tegen beschieting. Ze zijn gewoonlijk gewelfd en bevinden zich in onder- en bovengrondse verdedigingswerken. In de burcht Špilberk fungeerden ze als opslagplaats en als schuilplaats voor het plaatselijke garnizoen als de vesting in gevaar verkeerde.

- In 1783 besloot keizer Jozef II om in het kader van de hervorming van het Oostenrijkse gevangeniswezen een gevangenis voor de zwaarste en gevaarlijkste misdadigers in te richten in de vesting Špilberk. Naast het bestaande gevangenisgebouw in de achterste (droge) gracht gaf hij opdracht om ook de bovenste verdieping van de noordelijke kazematten (de zogeheten Jozefsvleugel) te verbouwen voor gevangenisdoeleinden. Na de voltooiing hiervan werden er in juni 1784 de eerste gevangenen ondergebracht. Een half jaar later, in december 1784, werden tot levenslang veroordeelde criminelen op keizerlijk bevel in de onderste verdieping, de 'diepste en vreselijkste kazematten', opgesloten. Voor dit doel werden hier 29 kerker aangelegd, gemaakt van dikke planken en balken waar de gevangenen permanent aan vastgeketend werden. In 1785 werd ook de bovenste verdieping van de zuidelijke kazematten als gevangenis ingericht. Deze werd echter pas onder Jozefs opvolger Leopold II in gebruik genomen (als de Leopoldsvleugel). In mei 1790 schafte Leopold de opsluiting van tot levenslang veroordeelden in de onderste kazematten af, evenals het vastketenen van gevangenen aan de muur en voerde ook verdere verbeteringen voor de gedetineerden in. De bovenste verdieping van de kazematten diende echter nog tot begin jaren 30 van de 19e eeuw als gevangenis.

- In de meerpersoonscellen (afhankelijk van hun grootte bestemd voor 12 tot 50 personen) werden in de kazematten alleen 'gewone' criminelen gevangengehouden, vooral moordenaars, rovers en brandstichters die veroordeeld waren tot levenslang of andere zware gevangenisstraffen. Zowel qua doel als karakter waren de kazematten van Špilberk de zwaarste gevangenis van de hele Oostenrijkse monarchie. Personen uit de hogere klasse en zogeheten staatsgevangenen werden er niet ondergebracht. Voor hen waren eerst de ruimtes in de bovenste verdieping van het oude gevangenisgebouw in de achterste droge gracht bestemd en later een gedeelte van het kazernegebouw, met name de noordelijke vleugel ervan. Deze werd in 1800 verbouwd en ingericht met tweepersoons cellen en er werd een verdieping bovenop gebouwd. Daar werden de cellen voor staatsgevangenen gecreëerd, waarin o.a. Italiaanse Carbonari en andere strijders tegen het Habsburgse absolutisme werden vastgehouden.

- Het naast elkaar bestaan van de militaire vesting en de groeiende gevangenis, die sinds de hervorming van Jozef II in 1783 onder civiel beheer viel, bracht allerlei problemen en onderlinge onenigheid met zich mee. Na de verwoesting van belangrijke delen van de verdedigingswerken van Špilberk door het vertrekkende Franse leger van keizer Napoleon in 1809 raakte de vesting zijn militaire belang kwijt en werd ze 1820 opgeheven. Heel Špilberk werd nu een civiele gevangenis en door uitgebreide verbouwingen in de jaren 30 en 40 veranderde het karakter van de burcht aanzienlijk. De nieuwe gevangenisruimten en de geleidelijke humanisering van het gevangeniswezen luidde eind jaren 30 ook het einde van de kerker in de kazematten in.

- Door de laatste aanpassingen in 1833 werd een aantal van de grote cellen onderverdeeld in kleinere correctionele cellen die nog enige tijd incidenteel werden gebruikt voor kortstondige strafverzwaring voor ernstige overtredingen van de gevangenisregels. De gevangenis op Špilberk werd in 1855 door keizer Frans Jozef I afgeschaft, waarna de burchtgebouwen ruim honderd jaar lang opnieuw voor militaire doeleinden dienden als kazerne en militaire gevangenis.

- De kazematten werden als voormalige beruchte gevangenis na twee jaar durende bouwkundige aanpassingen in 1880 voor het eerst opengesteld voor het publiek dankzij de toenmalige directeur van de militaire bouwwerken in Brno, Anton Costa-Rosetti. Ruim honderd jaar lang genoten ze grote belangstelling van bezoekers en werden een van de grootste toeristische trekpleisters van Brno en heel Moravië. Al bij de opening waren de kazematten omgeven door romantische en vooral angstaanjagende mythen en legenden, die echter zeer weinig historische basis hadden. Deze mythen en legenden → werden in de loop der tijd steeds verder opgeblazen en drongen door tot het algemene bewustzijn en de literatuur, inclusief toeristische gidsen. Ook het oorspronkelijke aanzien van de kazematten veranderde sterk. Daar droegen vooral de aanpassingen van het Duitse leger aan het einde van de Tweede Wereldoorlog toe bij, toen in de noordelijke kazematten een schuilplaats voor het Špilberk-garnizoen werd aangelegd.

- De uitgebreide restauratie van de kazematten van 1987 tot 1992, ingegeven door de erbarmelijke staat waarin ze verkeerden, trachtte ze het aanzien van eind 18e, begin 19e eeuw terug te geven, de tijd van hun transformatie van vesting tot de zwaarste gevangenis van het Jozef-tijdperk. Ook de inrichting van een aantal binnenruimtes van de kazematten herinnert aan deze periode en toont de bezoekers van nu hoe de gevangenis er ten tijde van Jozef II uitzag. De expositie in de authentieke ruimtes op de begane grond van de noordelijke vleugel van de burcht laat zien hoe Špilberk, dat ook bekend stond als 'kerker van de naties' (aanhangers van de Franse Revolutie, Hongaarse Jacobijnen, Italiaanse patriotten en Poolse revolutionairen), verder werd gebruikt tijdens en na de Eerste Wereldoorlog en vooral tijdens de nazi-bezetting.

- De huidige presentatie van de kazematten als unieke expositie over de barokke vestingbouw en het gevangeniswezen tijdens het Jozef-tijdperk is gebaseerd op oorspronkelijke plattegronden, geschreven documenten en kennis van de betreffende periode en is gerealiseerd door de gezamenlijke inspanningen van historici van het Museum van de Stad Brno en architecten en bouwkundigen uit Brno.

→ Enkele mythen en legenden

**Rattenriool (informatiepunt 2)**

*Naar verluidt werden opstandige misdadigers met hun voeten vastgeketend in het onderste deel van het riool en vervolgens aan de hongerige ratten overgelaten. Zo beschrijft Rossetti een van de straffen in zijn gids, maar merkt daarbij op dat het waarheidsgehalte van deze legende twijfelachtig is.*

**Martelkamer (informatiepunt 5)**

*De installatie van martelwerktuigen herinnert aan een van de niet op waarheid gebaseerde legende over de martelkamer van Špilberk. De werktuigen werden hier al in 1880 voor het eerst geïnstalleerd en legden daarmee de basis voor deze legende. In werkelijkheid was er geen martelkamer op Špilberk. Van het zogeheten martelrecht werd tot de jaren 70 van de 18e eeuw gebruikgemaakt tijdens gerechtelijke verhoren. De replica's van de werktuigen zijn gemaakt naar gravures uit het Wetboek van Strafrecht en originele martelwerktuigen uit musea.*

**Natte bedden (informatiepunt 9)**

*In de nissen in de muur zouden ontrouwe vrouwen levend zijn ingemetseld en vanuit gaten in het gewelf zou er ijskoud water op hun hoofd druppelen tot ze gek werden. Dit soort barbaarse straffen bestond aan het einde van de 18e eeuw niet op Tsjechisch grondgebied. Het is aannemelijk dat de nissen pas na 1880 werden gecreëerd om als 'Natte bedden' gepresenteerd te kunnen worden.*

**Hongerkerker (informatiepunt 19)**

*Hier zou zich een hongerkerker hebben bevonden. Dit is een legende uit latere tijd. Er was wel een hongerkerker op Špilberk, maar in een andere periode en in een ander gedeelte van de burcht.*

**Gaskamers, executieruimte (informatiepunt 27)**

*Na afloop van de Tweede Wereldoorlog kwamen bezoekers te weten dat de nazi's op deze plek van plan waren gaskamers en een executieruimte aan te leggen. Er bestaan echter geen documenten die dit onderbouwen.*

**Keizer Jozef II (informatiepunt 28)**

*Naar verluidt liet keizer Jozef II zich een uur lang opsluiten in een van deze cellen om vervolgens te verklaren dat er niemand meer vastgehouden mocht worden. De waarheid is dat Jozef II deze wrede straf zelf invoerde.*

**Cellen van beroemde gevangenen**

*In 1880 werden op de eerste verdieping van de noordelijke kazematten portretten van beroemde plaatselijke gevangenen opgehangen om de bezichtiging op te luisteren. Het betrof bijvoorbeeld Václav Babinský (informatiepunt 17), Silvio Pellico (informatiepunt 21) en Franz von der Trenck (informatiepunt 25). De waarheid is dat geen van hen ooit in de kazematten gevangen heeft gezeten.*

Facebook → @Muzeum.mesta.Brno @Spilberkhrad  
Instagram → @hradspilberk  
LikedIn → Muzeum města Brna

spilberk.cz ↗

## Overige bezichtigingsroutes



ŠPILBERK ŽIJEL 12 MĚSÍCŮ V ROCE

Exposities

Galerieën

Toeristische  
bezienswaardigheden

Culturele evenementen

Uitkijktoren

#hradspilberk #vilatugendhat #meninskabrana #arnoldovavila

Muzeum města Brna, p. o.  
Špilberk 210/1  
662 24 Brno

T 542 123 661  
info@muzeumbrna.cz

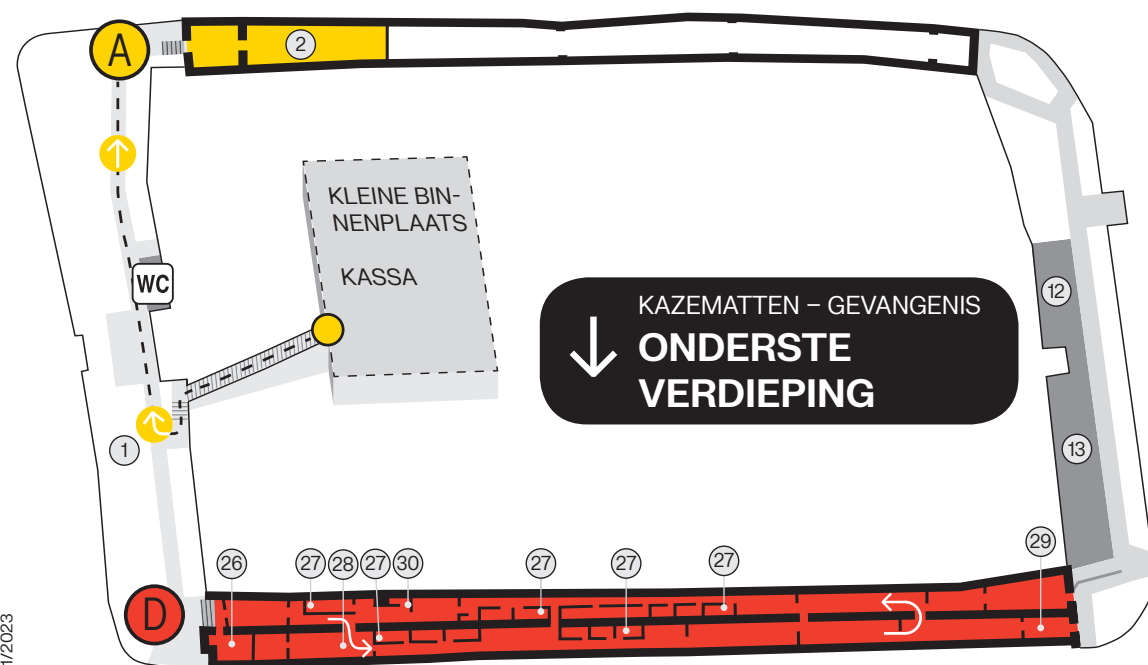
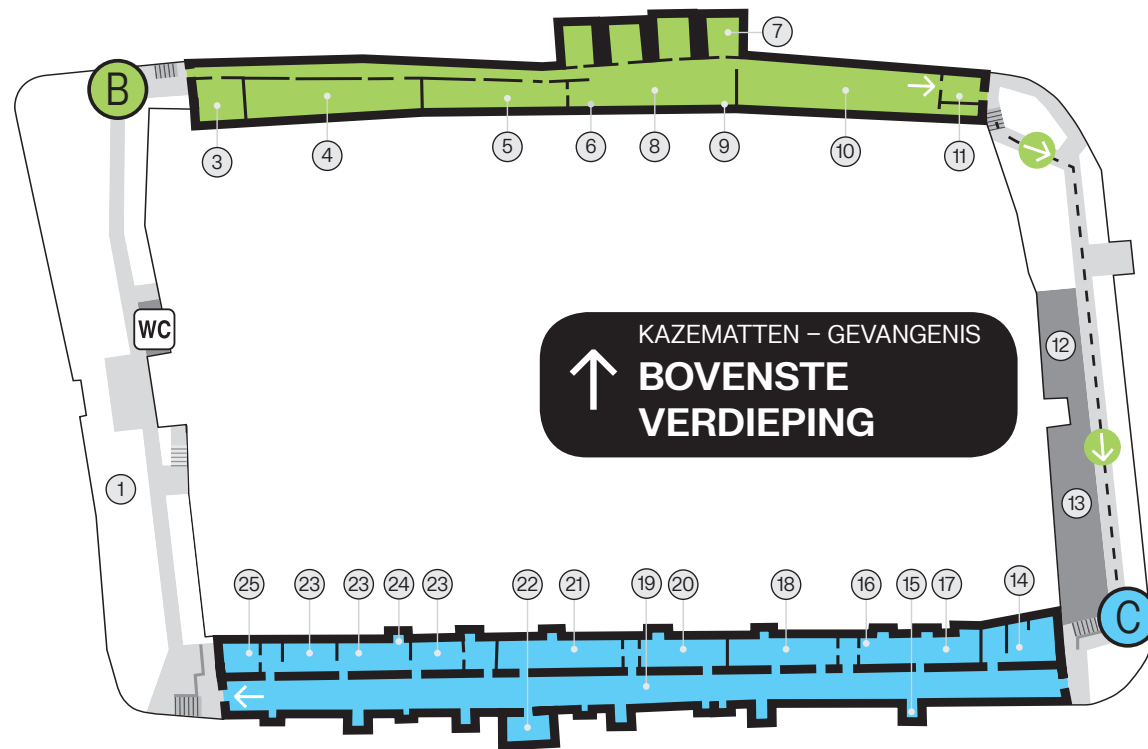
# KAZEMATTEN GEVANGENIS

NL

Burcht en vesting  
Špilberk

MMZ Muzeum  
města Brna





SCHAAL  
10 meter

### VOORSTE (OOSTELIJKE) GRACHT

1 Plattegrond van grachten en kazematten – verbouwing tot gevangenis (1784).

**A B** ZUIDELIJKE KAZEMATTEN/(zgn. Leopoldsvleugel)

**A** ONDERSTE VERDIEPING (1742) – niet gebruikt voor gevangenisdoeleinden.

2 Overblijfselen van een afwateringskanaal uit de achterste gracht dat aansloot op een afvoerschacht onder de zuidelijke vestingmuur van de voorste gracht.

**B** BOVENSTE VERDIEPING – verbouwd tot gevangenis in 1785, gebruikt tot ca. 1790.

3 Ruimte voor de gevangenvaarders (1785) – installatie.

4 Cel voor 29 gevangenen (1798) – installatie.

De tegelkachel werd gestookt vanuit de bewaard gebleven stookplaatsen op de gang.

5 Cel voor 23 gevangenen.

6 De bovenste kazematten werden overdag gedeeltelijk verlicht door daglicht dat door openingen in het gewelf naar binnen viel en 's nachts door vijf olielampen op de gang.

7 Ruimtes van de broodovens (1745), later afgebroken en schoorstenen verbreed tot ventilatieschachten (1805).

8 Cel voor 27 gevangenen (1798) – beschadigde gangmuur grotendeels verwijderd in 1980. In 1785-90 waren hier en in de voorgaande twee cellen 31 houten kamertjes voor tot levenslang veroordeelde gevangenen.

9 Herinnering aan een van de bekendste legenden van Špilberk. De uitgehakte bakstenen in de dwarsmuur (gebouwd in 1785) dienden om de onzinnige legende te creëren over ingemetselde ontrouwe vrouwen op wier hoofden ijskoud water druppelde. Het idee en de installatie ervan ontstonden pas aan het begin van de 20e eeuw.

10 Cel voor 50 gevangenen (1798) – de grootste op Špilberk. Deze bleef ook na de verbouwing tot gevangenis bestaan over de volle breedte van de kazematgang. De houten britsen bevonden zich langs de lange zijden; de kachel in de achterste hoek werd samen met de kachel van de gevangenvaarders gestookt vanuit de aangrenzende ruimte.

11 Ruimte voor de gevangenvaarders – toegang tot achterste gracht (1785).

### ACHTERSTE (WESTELIJKE) GRACHT

12 Overblijfselen van het gevangenisgebouw (gebouwd in oktober 1783). Cel voor 8 gevangenen, halletje met stookplaats en ruimte voor twee gevangenvaarders.

13 Fundamenten van het twee verdiepingen tellende gevangenisgebouw (1e helft 18e eeuw).

Op de begane grond: cellen voor 16, 22 en 8 gevangenen, ruimte voor twee gevangenvaarders en twee halletjes met stookplaats (1783-84). De eerste en tweede verdieping waren oorspronkelijk bedoeld voor zgn. staatsgevangenen en personen uit de hogere klasse. In 1783 werd op de tweede verdieping de woning van de gevangenisbaas ingericht, een ruimte voor de gevangenvaarders en drie ruimtes voor staatsgevangenen, waarvan er in 1785 twee werden omgebouwd tot schoenmakers- en kleermakersatelier. Op de eerste verdieping bevonden zich behalve de kamer van de onderbaas en twee gevangenvaarders ook vier cellen voor in totaal 28 gevangenen (1783), die in juni 1784 werden omgebouwd tot gevangenisziekenhuis. Door deze functiewijziging nam de capaciteit van het gebouw af van 80 gevangenen (1783) tot 45 (1785). De bekendste gevangenen werden voor 1783 waarschijnlijk gevangengehouden op de bovenste verdieping van dit gebouw, waaronder baron von der Trenck, die in 1749 op Špilberk overleed.

Het gebouw werd verbouwd in de eerste helft van de 19e eeuw, na 1850 afgebroken en de gracht opgevuld tot het vloerniveau van de bovenste verdieping van de kazematten. Tijdens archeologisch onderzoek werd de fundering van het gebouw ontdekt en de gracht uitgegraven tot het oorspronkelijke niveau (1991).

**C D** NOORDELIJKE KAZEMATTEN / (zgn. Jozefsvleugel)

**C** BOVENSTE VERDIEPING – verbouwd tot gevangenis in 1784, gerestaureerd in 1992. De gevangenisgang heeft zijn aanzien uit 1742 behouden; de tweede gang werd met muren onderverdeeld in ruimtes voor de gevangenvaarders, cellen en halletjes met stookplaats.

14 Ruimte voor de gevangenvaarders met halletje.

15 Lichtopeningen – werden voor 1880 dichtgemetseld en het bovengrondse gedeelte afgebroken. Gedeeltelijk hersteld in oorspronkelijke vorm (1992).

16 De tegelkachel werd met beukenhout gestookt vanuit de stookplaats in de halletjes.

17 Cel voor 21 gevangenen (1784).

18 Cel voor 18 gevangenen.

19 Opening tussen de bovenste en onderste verdieping; diende oorspronkelijk waarschijnlijk voor het vervoer van opgeslagen materiaal. Tijdens het bestaan van de gevangenis werd de opening niet gebruikt en vermoedelijk dichtgemetseld. Hersteld in 1880.

20 Cel voor 12 gevangenen – installatie.

21 Cel voor 22 gevangenen – installatie.

22 Gevangeniskeuken (1784).

De soortgelijke ruimte van de nachtwacht (dichtgemetselde ingang) werd in 1809 verwoest tijdens het opblazen van een deel van de Špilberk-vestingwerken door het Franse leger in opdracht van keizer Napoleon.

23 Cel voor 33 gevangenen – grootste cel. Latere aanpassingen zijn intact gelaten, nl. de dwarsmuren uit 1833, toen de cellen werden ingericht als correctionele cellen voor kortstondige strafverzwaring, en de later doorgebroken doorgangen voor bezoekers. Document met de bouwkundige wijzigingen (1833, 1880, na 1921, 1945 enz.) aan de kazematten.

24 De trappen die de kazematten verbinden met de noordelijke vleugel van de burcht werden in 1939-1941 aangelegd voor bezoekers op de plaats van een lichtopening.

25 Ruimte voor de gevangenvaarders (1784).

**D** ONDERSTE VERDIEPING – reconstructie van de Jozefskerkers (1784-90), verbouwing tot schuilplaats door Duits leger (1945).

26 Ruimte voor de gevangenvaarders (1785), later gebruikt als lijkenhuis.

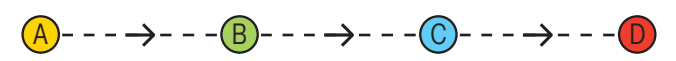
27 Verbouwing door het Duitse leger tot schuilplaatsen voor het Špilberk-garnizoen aan het einde van WO II (winter 1944-45).

28 De zgn. Jozefskerkers, houten kamertjes voor de zwaarste misdadigers die waren veroordeeld tot levenslang vastgeketend zitten, gemaakt in opdracht van keizer Jozef II (september-december 1784) en verwijderd in mei 1790 op bevel van Leopold II. In 1785 waren er op de onderste verdieping 29 van dergelijke kamertjes (reconstructie in 1992 volgens oorspronkelijke bronnen).

29 Ruimte voor de gevangenvaarders (1785).

30 Torso van schakelbord voor een Siemens & Halske telefooncentrale in de schuilplaats van het Duitse leger.

Opmerking: De data tussen haakjes geven het jaar van ontstaan of de eerste schriftelijke vermelding aan. De installatiegegevens duiden op de museuminstallatie die een poging is om de oorspronkelijke staat te reconstrueren op basis van bewaard gebleven bronnen.



KAZEMATTEN – GEVANGENIS  
Bezichtigingsroute  
en expositiegids  
Museum van de Stad Brno  
Brno, 2023  
Tekst: PhDr. Jiří Vaněk,  
Michal Hančák

KAZE MATTEN